

Kiss Gábor

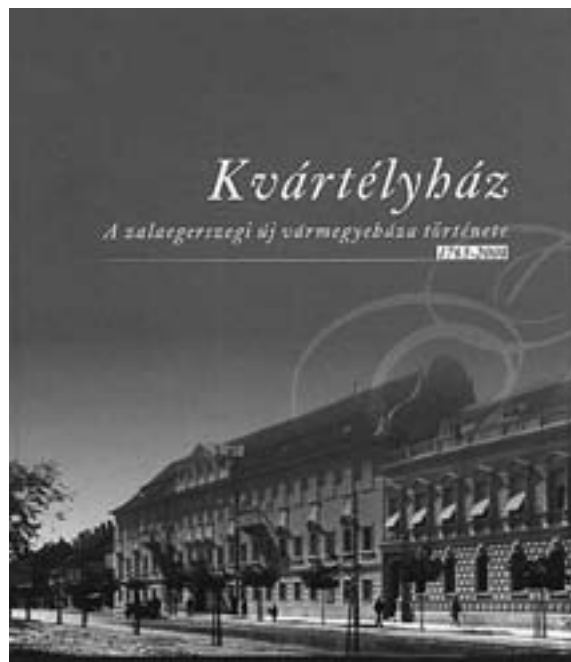
„Egész épületnek szorgalmatosan és tartósan leendő fölépítése...”

(Kvártélyház. A zalaegerszegi új vármegyeháza története /1765-2008/)

Tekintélyes méretű, tömegességét igazán csak a légifelvételen megmutató épületegyüttes foglalja el Zalaegerszeg belvárosának központi részét, a Széchenyi tér–Tómpa utca–Iskola köz–Arany Bárány Szálló alkotta négyszögben; nem is egy, hanem két házszámon tartják nyilván, köszönhetően több lépcsőben megvalósult építésének. Az épületegyüttes a megye és a város egyik legérdekesebb sorsú műemléke, a zalai történelem újkori fejezeteinek rendkívül sokat látott objektuma. A sors azonban mindezidáig mostohán bánt vele: keveset lehetett tudni róla, a gyönyörű barokk műemlékek – régi vármegyeház, nagytemplom – mellett mint csöndes, szerény de sokat teljesítő „testvér” húzódott meg. A számtalan feladat és számos gazda mind rajtahagyta keze nyomát, külállapota pedig ma némileg a szegény göcseji testvérpár ökreire emlékeztet (ti. mindegyik a másikra várt az etetéssel...).

Néhány éve egy színházi vállalkozás a zalaegerszegi nyári színházi évad helyszínéül választotta belső udvarát, melyet gyönyörűen rendbe is hoztak; a ház legrégebbi funkcióját nevébe emelő színházi program felszította az épületegyüttes múltja iránti érdeklődést. A széleskörű kutatómunkát a Zala Megyei Levéltár és a Göcseji Múzeum történészei, muzeológusai végezték el, Molnár András levéltár-igazgató irányításával. Ő lett azután a napvilágot látott kötet szerkesztője; a küllemében is nagyon imponáló, fényképekkel gazdagon ellátott, reprezentatív könyv Orbán Ildikó tervezőmunkáját dicséri. A kiadás finanszírozásában a két háztulajdonos – a megyei és a zalaegerszegi önkormányzat –, valamint a Millecentenárium Kőalapítvány, és a kiadó Zala Megyei levéltár vett részt. Méltán tette ezt a levéltár, hiszen a történet róluk is szól – de ezt majd sorjában...

A kiadvány címe némileg talányos; a „kvártélyház” még csak rendben volna, de az „új vármegyeháza” – hát ez már kissé relatív, a „rég”i” vármegyeházához képest új, de a mostanihoz képest ez a régi. Nincs szándékomban persze összezavarni a kedves olvasót: a megoldás Kapiller Imre és Megyeri Anna tanulmányaiban rejlik, akik az alapítástól napjainkig végigkövetik az épületnek

a címben említett „szorgalmatosan és tartósan” történő fel-, majd át- és átépítését, bővítését, egészen napjainkig. A kutatásokból kiderült az épület eredete: Mária Terézia királynő rendelete, amellyel a sűrű háborúskodások miatt állandó vonulásokra kényszerített katonaság tisztjeinek elhelyezését kívánta megoldani a megyékben telepített „quartélházak” által, a hasonló funkciójú épületek egész hálózatát hozta létre a XVIII. század közepén Zala megyében. Így készült el Egerszegen az első szállásház, még fából, a mostani helyén – csakhogy, az iratok tanúsága szerint ez 1765 előtt leégett, s akkor határozott a megye egy időtálló, masszív téglapépület létesítéséről. Először a térre néző (keleti) és a déli szárny készült el – a kutatások bebizonyították, hogy a katonaság kevésbé, a vármegye azonban rögtön használatba vette, egyre újabb és újabb funkciókat, feladatokat telepítve ide, amelyek kiszorultak a „rég”i”, vagyis az 1732-ben épített

A kvártélyház keleti homlokzata 1914 körül

vármegyeházáról. Ide került a kancellária, a számvevői hivatal, a „cassa” szobák, vasalt ajtókkal, ablakokkal – de laktak itt a megyegyűlésre érkező urak, sőt egy idő után itt tartotta szállását a főispáni helytartó is. Itt őrizték a nemesi felkelés fegyvereit, lőszereit, és ide tervezték 1845-ben a vármegyei könyvtárat is (ezt a „projektet” a börtön fejlesztése hiúsította meg). Az állandó funkcióbővülés folyamatos felújítási, bővítési kényszert is jelentett, melyet a legerőteljesebben az 1872. évi közigazgatási reform befolyásolt: a megyei bíróságok létrejöttével a vármegye fokozatosan átengedte „rég”i székházát a törvényszék céljaira, ám az épületet egy darabig közösen használták. Az idő azonban kikényszerítette a teljes kiköltözést, így a „szállásház” 1880-ban egy nyugati szárnyal bővült, majd 1890/91-ben az Arany Bárány Szálló felé eső telket is magába olvasztva, felépült a „főispáni palota”, földszintjén a megyei levéltárral, valamint a díszes közgyűlési terem. Ez az épületrész nagyjából ma is hasonló állapotban látható – a roppant kiterjedésű vármegye számára azonban már ez az épületegyüttes is kicsinek bizonyult, így 1928-ban egy emeletréépítéssel a mai formájára bővítették a régi, szállásházi részt (tervezője Kotsis Iván építész volt, akinek kezemunkáját a ferences zárda és templom is dicséri). A vármegye 1950-ig tartotta itt székházát: a tanácsi rendszerben költözött át mostani helyére, az 1939/40-ben emelt pénzügyi igazgatósági épületbe. A „Kvártélyházat” ekkor a Járási Tanács foglalta el, emellett számos hivatal,

vállalat költözött bele, legrégebbi lakója, a megyei levéltár mellé. Az önkormányzati rendszerben Zalaegerszeg Város Önkormányzata jelentős tulajdonrészhez jutott az épületben, az egykori vármegyei közgyűlési terem ma a városi önkormányzat hasonló céljait szolgálja.

Mint említettük, e kötet nemcsak az épületegyüttes pusztá bemutatására szorítkozik – annál sokkal többet ad olvasóinak. Kostyál László művészettörténész, aprólékosan körbejárva az épületrészeket, felhívja a figyelmünket a sok, elsőrenemfeltűnő, de figyelemreméltó építészeti-épületdíszítési értékre, a ház falán található műalkotásokra – és ami nem látható, de okvetlenül számba veendő: az épülethez tartozó festményekre, az úgynevezett „vármegyei galériára”. Ezekből ma csak kevés tekinthető meg, így Zrínyi Miklós, Deák Ferenc, Csányi László egész alakos képe a közgyűlési teremben, Hertelendy Kálmán, Jankovich László főispánok portréi a múzeum állandó kiállításán – a többi vagy elveszett (mint Horthy Miklós képe) vagy a raktárban pihen. Jó lenne egyszer egy kiállításon együtt látni őket... a könyv korszakai ezt legalább megelőlegezik.

A könyv egyik legérdekesebb része az a tanulmányegyüttes, melyben Molnár András, Foki Ibolya, Csomor Erzsébet, Paksy Zoltán és Káli Csaba a „kvártélyház” használoiról, nevezetes eseményeiről, a megye és a város illusztris látogatóiról villantanak fel rendkívül érdekes epizódokat. Megtudjuk, hogy itt tartóztatta le 1823-ban Amadé főispáni helytartó a

megyei vezérkart, mert ellenálltak a törvénytelen királyi rendeleteknek; 1861-ben az ugyancsak törvénytelenül elrendelt adószedés megtagadása után a királyi biztos, mintegy hatvan csendőrrel és fegyveres fináncokkal szabályszerűen megostromolta az épületet, és miután a „cassa” szobát nem tudta feltöretetni, „képzelhetetlen vandalizmussal” dúlatta fel a hivatali szobákat. Itt szerveződött 1905-1906-ban az utolsó ellenállás is, a Ferenc József által megbízott „darabont” kormány ellenében, mikor a király nevében érkező Porteleky kormánybiztost gyászlobogóval díszített épület, lepecsételt közgyűlési terem fogadta. A két világháború között – új idők új szelei – már társadalmi eseményeket, kongresszusokat, sőt képzőművészeti kiállításokat, hangversenyeket is rendeztek a közgyűlési teremben – ez a lehetőség az önkormányzati rendszerben újraéledt, ma is rendeznek hasonló eseményeket e jeles helyszínen. Számos neves látogató is tiszteletét tette az épületben az elmúlt századokban: itt rendezték meg 1845-ben a Deák Ferenc tiszteletére tartott megyei fogadást; járt itt 1847-ben István főherceg, a későbbi nádor; 1881-ben Trefort Ágoston kultuszminister (a zalaegerszegi választókerület képviselője), 1890-ben pedig Baross Gábor közlekedési miniszter látogatott a megyeházára. A város és a megye egyik igen fontos eseménye, az Ukk-Csáktornya vasút megnyitása fűződik ehhez a vízithez... Az első világháborút követően, 1921-ben Horthy Miklós kormányzó tette tiszteletét Zala megye székhelyén, majd 1927-ben Bethlen István miniszterelnök; utóbbi látogatása elég rendhagyó volt, hiszen egy képviselőválasztási kampány keretében a helyi jelölt, Farkas Tibor *ellen* kampányolt. Az alkalmat kihasználva azonban hatalmas, a politikai programját ismertető beszédet tartott – Zalaegerszeg város képviselőtestülete pedig, ugyancsak az alkalmat kihasználva, díszpolgárrá

fogadta. Számos további miniszteri, főhercegi látogatás után, 1942-ben ismét miniszterelnök, Kállay Miklós látogatott a vármegyeházára, kormányának négy tagja kíséretében – ő is kormányprogramjának újabb terveit ismertette. A II. világháborút követően, 1951-ben Rákosi Mátyás, az MDP főtitkára, 1971-ben pedig Kádár János, az MSZMP első titkára tartott „aktív értekezletet” a sokat látott díszteremben. Az önkormányzatiság megteremtése óta két aktív államfőt, Göncz Árpádot (1997-ben) és Mádl Ferencet (2003-ban) üdvözölhettünk a „Kvartélyházban”.

A bemutatkozásból természetesen az „őslakó”, a Zala Megyei Levéltár sem maradhat ki; Káli Csaba igazgató-helyettes eleveníti fel az 1891-es beköltözés utáni évszázad történéseit, a vármegyei „segédhivatali” létből először önálló állami, majd ismét megyei intézménnyé válás folyamatát. Megismerhetjük a nevesebb levéltárosok életrajzát, munkásságát, a bővítés, az állandó raktárhány keserveit, megoldási lehetőségeit – ugyanakkor képet kaphatunk arról a hihetetlenül gazdag, és még mindig újabb meglepetéseket tartogató levéltári állományról is, mely megyénk történetének kiapadhatatlan tárháza.

Említettük, hogy a kötet megjelentetését a hamar népszerűvé váló nyári színházi programsorozat is sürgette: a zárófejezetekben Csomor Erzsébet a belső udvar korábbi évtizedekbeli kulturális programjait, Tompa Gábor rendező pedig a „Kvartélyház” színházi program eddigi előadásait mutatja be. Ezek a programok, a ház sokoldalú hasznosításának legújabb, legszebb példái is megerősítik, hogy milyen jelentős értéket képvisel Zala megye, Zalaegerszeg számára régi-új vármegyeházánk, a „Kvartélyház”.

(Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2009.)

A kvartélyház keleti homlokzata ma